

Voorjaar 2015 schreef ik mijn eerste blog *Worden wie je bent*. Na bijna vier jaar is dit de honderdste, *Dubbelzinnig leven - in de kleine ruimte*. Samen vormen ze het verslag van onze pelgrimstocht in de kleine ruimte tussen vreugde en verdriet. Een tocht waarin anderen ons vergezelden om zo samen mens te zijn. Af en toe mocht ik woorden vinden voor het levensgevoel na een verlies, woorden waarvoor anderen – zoals ze me schreven – soms geen taal hadden. Mijn woorden werden zo hun woorden. Ik kijk nu terug, deel met jou teksten uit 99 blogs – een blik op ons dubbelzinnig leven in de kleine ruimte, ‘*Een tijd erna*’. Maar ik laat ook zien dat alles wat wij meemaken een plek vindt in en beïnvloed wordt door de wereld om ons heen, de samenleving waarin ik thuis ben. Het is wél een ontwarbare kluit: ‘*Om mens te zijn*’.

1 Een tijd erna

‘De dood maakt een knik in het leven van mensen. Er is een tijd ervoor en er is een tijd erna. Nooit wordt dat meer anders, lees ik en weet ik. Regelmatig zie ik patiënten die afscheid van het leven moeten nemen. En altijd denk ik: dit is het begin van een leven zonder... nooit meer zoals voor de dood van de gestorvene.’

Bep van Mulligen, mijn schoonzus [blog 2]

De gestorvene

Zeven maal om de aarde gaan,
als het zou moeten op handen en voeten;
zeven maal om die ene te groeten
die daar lachend te wachten zou staan.
Zeven maal om de aarde gaan.

Ida Gerhardt [blog 32]

In diepe liefde

Er wordt altijd
in diepe liefde
over jou gesproken,
door iedereen die
die jou gekend
heeft.

Ik prijs mezelf
gelukkig dat ik
daar een van ben.’

2017 – anoniem, op het graf
[blog 66]

Herinneringen. ‘*Ach, lieve jongen – herinneringen, jongen, allemaal herinneringen...*’ Zo herinneren we ons Martijn: met een lach, geboren uit een traan.

[blog 13]

Morgen. Soms, in het donker van de avond, voordat de slaap mij overmamt, hoor ik een motor afslaan, daarna gestommel op het plein. Dan dringt zich aan mij op: zou jij, Martijn, daar alsnog zijn? Of heb ik me vergist en kom je morgen? [...] Martijn, zoonlief, de tijd staat stil vandaag. Ik heb een plek waar ik je draag. Rust daar in vrede, want ik ken het antwoord op de vraag: wanneer wordt het ooit morgen?

[14 mei 2015, een jaar ‘erna’, blog 14]

Soms, ja soms. Zou het kunnen zijn dat soms – ja, soms – het menselijk geluk en vrede in het hart tot volheid kunnen groeien, juist als ook ooit – ja, ooit – intens verdriet zich daarin heeft genesteld? [blog 17]

Alles is intenser geworden. Als gezin zijn we in de voorbije jaren geconfronteerd met nauwelijks te dragen zorgen, weer opflakkerende, blij makende hoop en diep verdriet. Onze gevoelens hebben zich daardoor op een ongekende manier verdiept. Alles is intenser geworden: de ervaring van hoop én wanhoop, van liefdevolle en troostrijke nabijheid én van afstandelijkheid, van echtheid én schijn. [blog 4]

Het levensgevoel. Het verdriet slijt niet, de lach is niet minder dan voorheen. Ze kunnen het – geloof ik – sámen wel goed vinden in onze hoofden en harten. Zou het kunnen zijn dat wij meer dan ooit van schoonheid genieten, meer dan ooit gevoed worden door de inspiratie van andere mensen, omdat daarin óók ons verdriet om het gebroken leven zijn plaats heeft? Misschien schrijf ik wel onbegrijpelijke taal over ons levensgevoel, waarvan ik echter wel zeker weet dat velen die geplaagd zijn door een onherstelbaar leed, zich daarin toch herkennen. Hoe moet ik ánders uitdrukking geven aan ons dubbelzinnig bestaan? [...] Schreef Martijn ook over dat dubbelzinnig leven van geluk en pijn in die vakantieweek met mij in 2011, zomaar in een notitieboekje dat in onze camper lag:

'Hoe moet ik uitdrukking geven aan het levensgevoel dat mij deze week overmeesterde?'

[blog 32]

Troost Als onze wereld zich vult met verbeelding, ontstaat ruimte voor het beleven van schoonheid die zich een weg baant tussen vreugde en verdriet. Schoonheid die zichtbaar wordt in mensen, beelden, taal, vormen, kleuren, muziek en de verbondenheid daartussen. Zo ervaar ik troost. Omdat ik in vrede mijn weg ga in de wondere wereld van schoonheid, die niet te zoeken maar wel te vinden is in de kleine ruimte tussen vreugde en verdriet.

[blog 50]

***

2 Om mens te zijn – woorden uit 99 blogs

Ons leven is een onontwarbare kluwen van feiten en fictie,

- * van toeval, onvoorziene gebeurtenissen, herinneringen, dromen, pijn en verdriet, hartstocht, schoonheid en vreugde
- * van onze durf, ons gebrek aan morele moed, ons van terzijde toeschouwen, ons zwijgen (in het publieke gesprek), ons 'zitten in de stront, staren naar de hemel'
- * van onze vergissingen, de lessen die we leerden – of niet
- * van ons – soms – spreken met woorden die er toe deden, de door ons aanvaarde verantwoordelijkheid en onze in onschuld gewassen handen, onze vragen en antwoorden
- * van de steen die we in de rivier verlegden – of niet
- * van onze toewijding, trouw en ontrouw, luiheid in denken
- * van onze eenzaamheid en geborgenheid, kwetsbaarheid, liefdevolle nabijheid, onze onrust, onze hoop en vertrouwen, ons verlangen, verzet en, zeker ook – momenten van overgave, stille vrede.

“We moeten het riskeren om aanvechtbare dingen te zeggen als daardoor maar vitale vragen worden aangeroerd.

Niet spreken is ook spreken.

Niet handelen is ook handelen.”

Bonhoeffer [in 9 blogs toont hij zijn betekenis]

Wij krijgen betekenis door de geschiedenis die wij zelf schrijven en met ons meedragen.

Zo worden wij gekend.

'Zing, vecht, huil, bid, lach, werk en bewonder' – niet zonder ons.

***

Luister – in de stilte hoor je zingen:

De eerste maten van de *Sonatina* waarmee *Cantate 106, Actus Tragicus* van de 22-jarige J.S. Bach begint, zijn zo vreedzaam dat het moeilijk is om niet weg te glijden in mooie herinneringen. Maar probeer ook te blijven luisteren; de steeds langs elkaar schurende fluiten zijn prachtig.

24 juni 2015, Bethlehemskerk, Zwolle. Zestien mannen van het Zwols Vocaal Ensemble o.l.v. Martien Hovestad zingen *Die Nacht* van Franz Schubert. Zo mooi kan een nacht zijn?! Alsof ze het voor ons zongen! Zo voelde het, zo was het.

Rond de eeuwwisseling – een eeuwig moment van Martijn. Hij betreedt de woning van collega Jildou. Muziek dringt tot hem door: de *Prelude uit de Cellosuite nr.1* van J.S. Bach. Vanaf dan vergezelt deze muziek hem, ook nadat hij gestorven is.